ROVANIEMI

NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYN PALVELURAKENNE, RAHAVIRRAT SEKÄ SEURANNAN HAASTEET

Rovaniemen kaupungin vastaus eduskunnan tarkastusvaliokunnan pyyntöön näkemyksistä nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvästä tutkimuksesta

9.3.2022

Näkemyksiä tutkimuksesta sekä siinä esitetyistä suosituksista, erityisesti niiden toteuttamiskelpoisuuden näkökulmasta:

Yleisesti
Tutkimus on ajankohtainen, yhtymäkohtia paljon lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan ja lapsibudjetointiin sekä lapsivaikutusten arviointiin budjetoinnissa.

Nuoruuden ikärajoista tulisi olla tarkempi määritelmä, vaihtelee nyt eri lakien kautta (esim. nuorisolaki 13-29-vuotiaat, lastensuojelulaki 18-24-vuotiaat) → mistä ikäryhmästä tietoja kerätään jatkossa? Kuten tutkimuksessa on todettu osa esim. 15-18-vuotiaiden kustannuksista ovat nyt perhepalveluiden sisällä, josta niitä on vaikea erottaa.

Valtakunnallisilla koulutuspoliittisilla päätöksillä on vaikutusta esim. lukio-opiskelijoiden kuormittumiseen ja tämä näkyy myös kouluterveyskyselyn tuloksissa. Suomessa pitäisi keskittyä enemmän opiskelijoiden osaamisen ja hyvinvoinnin lisäämiseen, kuin mahdollisimman korkeaan vaatimustasoon korkea-asteelle pääsemiseksi. Koulun on vaikea myöskään korvata huoltajien tukea, jonka liian monet nuoret kokevat vääränlaisena tai vähäisenä sekä perusopetuksessa että lukiossa.
Palveluprosessit ja vastuut eivät ole selkeitä: esim. lastensuojeluun valuu asiakkaita, joiden palvelutarpeet ovat lasten- tai nuorten psykiatrian puolella. Muutenkin valumista sosiaalihuollon palveluihin (perhesosiaalityö, perheneuvola, aikuissosiaalityö). Sosiaalihuollon ydinprosessit eivät ole tuttuja yhteistyötahoille. Tulisikin määritellä tarkemmin kunkin tahon ydinprosessit ja reunaehdot, joiden puitteissa kukin toimija voi toimia.

a) Strategisen tason suositukset

- Miten olemassa olevia, kattavia kyselyjä hyödynnetään jatkossa? Esim. kouluterveyskysely on jo nykyisellään varsin kattava. Se antaa tietoa ilmiöistä, joiden pohjalta voisi ennakoida esim. palvelutarpeen kasvua eri sektoreilla ja sitä kautta rahoituksen kohdentumista. Lisäksi tulisi pohtia esim. Tea-viisarin ja sosiaalipalvelujen toimintatilaston hyödynnettävyyttä.
- Asiakastyytyväisyyskyselyjen merkitys on tärkeä, tulisi olla yhtenäinen malli valtakunnallisesti, jotta saadaan vertailukelpoista tietoa.
- Nuorten palvelujärjestelmään koordinointiin liittyen ehdotetaan nuorisososiaalityön esiin nostamisesta. Sosiaalityön rooli on merkittävä ei vain sosiaalipalveluiden näkökulmasta vaan myös yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta.
- Myös rakenteellisen sosiaalityön merkitys tunnistettava tiedon tuottajana (sosiaalinen raportointi)
- Tulevien hyvinvointialueiden ja kuntien välille tulee kehittää yhtenäiset mittarit tiedolla johtamisen tueksi

b) Palvelutuotantotason suositukset

- Allianssimalli on toisaalta kannatettava, mutta onko toisaalta liian jäykkä?
- Varmistaa yhteistyön säilymisen hyvinvointialueiden ja kuntien välillä, mutta on huolehdittava riittävä resurssointi kumpaankin.
- Asiakasosallisuus on varmistettava ja palveluiden kehittäminen asiakaslähtöisesti.
- Monialaisen yhteistyön kehittäminen: tulee ryhtyä jo sanoista tekoihin.
- Lainsäädännön tarvittavat muutokset liittyen tiedonvaihtoon (vrt. Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma raportti)
- Nuorten palvelut tulee olla osana perhekeskusta?
- Vastuuhenkilön rooli jää edelleen epäselväksi, lainsäädännölliset näkökulmat huomioitava eli esim. ShL 42§ mukaan jo nyt nimettävä omatyöntekijä sosiaalihuollon asiakkuuden ajaksi. Monialaisessa yhteistyössä käsite ei ole selvä kuka voi toimia omatyöntekijänä ja missä tilanteissa ja mikä on itse kunkin toimijan rooli.

c) Asiakastason suositukset

- Kuten edellä (kohta b) on jo mainittu niin lainsäädännölliset muutokset ovat tarpeen tiedonvaihtoon liittyen. Toisaalta asiakkaan luvalla voidaan tietoja vaihtaa jo nyt mikä usein unohdetaan. Toisaalta asiakkaat eivät aina tiedä riittävän hyvin mihin tietojen vaihtoon he ovat lupansa antaneet (informointivelvollisuus)
- Palvelujärjestelmän pirstaleisuudesta tulee päästä irti (vrt. Lape-muutosohjelmassa tunnistetut ongelmakohdat), vaatii pitkäjänteistä työtä.
- Asiakasvastaava malli on sinänsä hyvä, mutta lakisääteisesti huomioitava kuka voi tehdä esim. palvelutarpeen arviointia sosiaalihuollon palveluihin liittyen.
- Asiakasvastaavamalli muistuttaa lastensuojelun systeemistä työotetta?
- Suunnitelmien mukauttaminen asiakkaiden tarpeiden mukaisesti sinänsä ei uusi asia, kysymys on enemmänkin monialaisen yhteistyön toimivuudesta tai toimimattomuudesta.
- Asiakasohjauksen ja matalan kynnyksen/kynnyksettömien palveluiden kehittäminen on tarpeen monikanavaisesti (nuorten palvelut osana perhekeskusta?).

Miten kunnassanne seurataan nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn käytettyjä varoja ja niillä aikaansaatuja vaikutuksia?

Rovaniemellä ei voida tällä hetkellä systemaattisesti seurata nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn käytettyjä varoja ja niillä aikaansaatuja vaikutuksia, lukuun ottamatta hankkeiden kautta tai sovittujen toimintamallien kautta seurattavia kehitystä. Rovaniemellä toimii esim. K0- toimintamalli, Rikoksilla oireilevien nuorten- hanke, Hoito syyytteen sijaan toimintamalli ja Ankkuri-toimintamalli.

Esimerkiksi K0-toimintamallista ja Rikoksilla oireilevien nuorten hankkeesta on hyvin saatavilla tietoa asiakasmääristä ja tekijöistä, joiden vuoksi toimintamalliin tai hankkeeseen on ohjauduttu. Pidemmän aikavälin tiedot kustannusvaikuttavuudesta vielä puuttuvat. K0- toimintamalli on alkanut vuonna 2020 ja Rikoksilla oireilevien nuorten hanke tammikuussa 2021. Hoito syytteen sijaan toimintamallista on tehty syksyn 2021 aikana tutkimus (ITLA, Pohjoisen alueen OT-keskus yhteistyönä). Ko. tutkimuksen tulokset julkaistaan 17.3.22 webinaarissa. Ankkuri-toimintamallin pilotointi on alkanut syksyllä 2021, joten sen vaikuttavuutta ei ole vielä voitu kovin arvioida.

Onko teillä tietoa palveluiden kustannusvaikuttavuudesta?

Olemme lisänneet esim. koulupsykologien ja -kuraattoreiden määrää inhimillisen näkökulman lisäksi juuri siitä syystä, että sillä olisi myös kustannuksia vähentävää vaikutusta koko kaupungin toiminnassa.

Kouluille on lisätty kahden nuorisotyöntekijän työpanos vuoden 2021 puolella koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon on palkattu kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa elokuusta 2021 alkaen, sekä varhaiskasvatukseen on palkattu kaksi erityisavustajaa vastaamaan tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin.

Palvelualueiden yhteistyöllä on palkattu vaikeiden kiusaamistapausten hoitamisen tueksi koordinaattori, jonka työ palvelee koko toimialaa. Selkeää kustannusvaikutusta on vaikea todentaa, koska palveluntarve on kasvussa yleisesti myös koko maassa.

Toiminnallisia muutoksia on tehty monialaisen yhteistyön eteenpäin viemiseen, mutta kustannusvaikuttavuudesta ei ole vielä tietoa.

Perhe- ja sosiaalipalveluissa on tehty vuoden 2021 alusta organisaatiomuutos, jonka myötä peruspalveluiden kokonaisuutta on pyritty vahvistamaan keskittämällä peruspalvelut työikäisten ja lapsiperheiden palveluihin (perhesosiaalityö, perheneuvola, perheoikeudelliset palvelut, kiireellinen sosiaalityö, päihdehuollon palvelut ja aikuissosiaalityö).

Ennalta ehkäisevään työhön on panostettu Kaiku-kortin laajalla käyttöönotolla (sis. kulttuuri- ja liikuntapalvelut, kansalaisopiston kurssit) ja Harrastamisen Suomen mallilla, tavoitteena on, että malli olisi käytössä kaikilla kouluilla vuoden 2022 aikana.Kustannusvaikutukset eivät ole tiedossa, mutta näistä voisi saada tarkempaa tietoa tarvittaessa.

Millainen tilanne kunnassanne vallitsee nuorten syrjäytymisen osalta?

- Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrä on Rovaniemellä 5,2%. Luku pysynyt viimeisimmät 3 tilasto vuotta muuttumattomana. (vastaavan ikäisestä väestöstä)
- Opintojen negatiiviset keskeyttämiset nousseet viime vuosina ammatillisten opiskelijoiden osalta 2019 (232 oppilasta) vrt. 2021 (261 oppilasta).
- Rikoksista syyllisiksi epäiltyjen 18-29-vuotiaiden määrä noussut tasaisesti 2018 (112 nuorta) -2020 (151 nuorta). (1 000 vastaavanikäisestä väestöstä)

2. aste: Yhä enemmän niitä nuoria, jotka eivät kiinnity opintoihin tai tarjottuihin tukipalveluihin. Perusopetus: oppilaiden poissaolot kasvussa
2. aste: Usealla on taustalla useampia opintojen keskeytymisiä, on siirrytty paikasta toiseen perustilannetta tai haasteita tarkemmin kartoittamatta. Jos tilannetta on jossain kartoitettu niin tieto toimijoiden välillä siirtyy heikosti tai häviää toimijoiden välille. Oppimisen tai keskittymisen haasteiden kartoitusta ei ole tehty tai kartoituksiin on pitkät jonot.

Opintonsa keskeyttävän tai opinnosta eroavan nuoren tieto välitetään etsivälle nuorisotyöntekijälle tai oppivelvollisuuskoordinaattorille. Huolen herätessä opiskelijan tilanne kartoitetaan ja mietitään yhdessä suunnitelma, mikäli opiskelija tavoitetaan (monialainen työryhmä) mutta on tilanteita, joissa opiskelijaa ei tavoita kukaan toimija. (esimerkiksi etsivänuorisotyössä vuonna 2021 tehtiin kaikkiaan n. 400 yhteydenottoa, joista 31 nuorta ei tavoitettu).

Huoltajien osallistuminen nuoren tueksi on vaihtelevaa. Toisaalta nuorella voi olla hyvin laaja verkosto eri toimijoita, mutta siitä huolimatta haasteisiin ei löydetä ratkaisua ja nuori putoaa verkostosta hyvin helposti mikäli ei kykene sitoutumaan. Katkoksia syntyy helposti nuoren siirtyessä iän mukaisiin palveluihin tai vaihtaessa paikkakuntaa.

Paikkakunnalla ei välttämättä ole myöskään opiskelijalle sopivaa ala vaihtoehtoa, varsinkin nuorille ketkä tarvitsevat erityisammattioppilaitosta. Nuoret eivät pärjää perustutkinnossa saamastaan tuesta huolimatta. Tämä tuottaa opiskelijalle pettymyksiä, joista voi seurata taloudellisia haasteita (esimerkiksi kelan takaisinperintä) kun opinnot eivät etene.

Perusopetuksessa Korona-aika luonnollisesti on osittain vaikuttanut poissaolomäärien kasvuun. Poissaolojen taustalla on paljon, erityisesti yläkouluikäisten kohdalla, psyykkisistä ja sosiaalisista syistä johtuvia tekijöitä.

Erityisesti tyttöjen ahdistuneisuus, uupumus sekä muut mielialaoireet ovat lisääntyneet merkittävästi (kuten kouluterveyskyselyn tulokset v. 2021 osoittavat)

Tämä näkyy mm. tyttöjen osuus oppilashuoltopalveluiden käyttäjinä ovat lisääntyneet ja tyttöjen asiakkuusprosessit ovat tyttöjen kohdalla pidempiä. Kokonaisuudessaan lasten ja nuorten psyykkinen oireilu on lisääntynyt merkittävästi viimeisten vuosien aikana.

Huoli lasten ja nuorten, sekä vanhempien hyvinvoinnista on kasvanut
Perheiden tilanteet ovat polarisoituneet ja perheet ovat kohdanneet monenlaisia haasteita pandemian aikana. Lapset ja nuoret reagoivat perheiden haasteisiin ja ne heijastuvat lapsen ja nuoren koulunkäyntiin, käyttäytymiseen ja yleisesti hyvinvointiin.

Aikuissosiaalityössä nuorten syrjäytyminen on lisääntynyt korona-aikana.
Ongelmat ovat moninaisia: on mielenterveysongelmia. ahdistusta ja paniikkia sekä nepsy-ongelmia. Em. ongelmiin voi liittyä myös asunnottomuutta, päihteitä jne.

Toisen asteen koulutuksessa olevat joutuvat työskentelemään jo aika itsenäisesti ja se tuottaa haasteita. Nuoret eivät osaa tai tiedä miten tulee toimia, kun täyttävät 18 v. , tietoa esim. Kelan etuuksista ei ole riittävästi eivätkä kaikki nuoret uskalla asioida sosiaalitoimessa vaan jumiutuvat neljän seinän sisälle. Näitä haasteita on ollut myös ennen koronaa, nuoret eivät kuulemma puhu koronasta, mutta koronaepimidemian pitkittyminen on osaltaan vaikuttanut kaikkiin ihmissuhteisiin ja nuorten toimintakykyyn.

Psykiatrian puoli ei vedä riittävän hyvin, aiheuttaa sen ettei mielenterveyspalveluja ei saada riittävän ajoissa. Rovaniemellä on aikuisosiaalityössä ja Rikoksilla oireilevien nuorten hankkeessa pilotoitu sosiaalista raportointia maaliskuun 2021 lopusta lähtien. Raportit tukevat pitkälti havaittuja ilmiöitä. Lastensuojelun asiakasmäärissä on tapahtunut jonkin verran kasvua, samoin peruspalveluihin kuuluvassa perhesosiaalityössä. Taustalla on kasvatusongelmia sekä vanhemmuuteen liittyviä syitä. Lastensuojeluilmoitusten määrässä ei ole kuitenkaan tapahtunut suurta kasvua edellisvuoteen verrattuna.

Mitkä tekijät ovat näkemyksenne mukaan vaikuttaneet tilanteeseen?

- Lukiossa kahtiajakautumista itseohjautuvuudessa heikompiin ja paremmin pärjääviin (opiskelupaineet, keskittymiskyvyn heikentyminen).
- Ammattiopiskelijoissa peruskoulusta vajaaksi jääneet perustason oppimisen ja opiskelun taidot.
- Korona vaikuttanut yhteydenpitoon, nukkumiseen ja koulu-uupumukseen, yksinäisyyden tunteeseen, huoleen ja epävarmuuteen tulevaisuudesta. Varhaiskasvatuksessa lasten tuentarpeet ovat monimuotoistuneet ja monialaisen yhteistyön tarpeet kasvaneet.

Toimeentulotuen siirtyminen Kelalle on vaikeuttanut 2. asteen opiskelijoiden kokonaistilanteen arviointia, koska siitä puuttuu sosiaalityön mukainen harkinta ja tuki. Opiskelija on opiskelija statuksella, vaikka olisi keskeytyksellä opinnoista esimerkiksi sairausloman vuoksi. Tämä vaikeuttaa etuuksien tai palveluiden saamista esimerkiksi Te-toimiston kautta.

Reformi on lisännyt opiskelijoiden itseohjautuvuuden vaatimuksia
monella tavalla, ja oletetaan että nämä taidot ovat valmiina peruskoulun päätyttyä. Monialaista tukea tarvitsevat nuoret ovat vaarassa pudota nopeasti etenevästä opetuksesta. Reformin ajateltiin lyhentävän opiskeluaikaa, koska osaamista voi hankkia eri tavoilla mutta paljon tukea tarvitsevien osalta se ei tunnu toimivan. Opintojen oletetaan etenevän päätoimisina eikä esimerkiksi osapäivä opiskelu ole mahdollista.

Itselle sopivan alan löytäminen on iso haaste, ja valmentavan koulutuksen ”imago” nuorille on huono; sitä ei koeta ensisijaisesti itselle sopivana/tarpeellisena vaihtoehtona, koulutus koetaan usein ”hukkavuotena”. Jos valittu ala ei motivoi, siihen ei sitouduta, poissaolot lisääntyvät eivätkä opinnot etene. Opintojen yksilöllinen suunnitelma usein edellyttää rästien paikkaamista eri ryhmissä, ja tämä on monelle haasteellista ja edellyttää sosiaalisia valmiuksia ja itseohjautuvuutta.

Toisella asteella opiskeluryhmä on vaihteleva määritelmä, hyvin erilainen peruskouluun verrattuna. Perinteisiä ryhmiä ei ole, nuorilla on paljon haasteita sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksessa mikä vaikeuttaa opintoja ja syrjäyttää osallisuudesta. Kontaktit ovat sosiaalisen median kautta ja kaikenlainen yhteinen ryhmässä tapahtuva toiminta on vaikeaa. Tukeen liittyvissä ryhmissä on leimautumisen pelkoa. Sosiaalinen ahdistus sekä uupumusasteinen väsymys opinnoissa näkyvät kouluterveyskyselyssä sekä opiskelijoiden lisääntynyt yksinäisyyden kokemus. Pandemia aika on tuonut haasteita.

Osalla lapsista ja nuorista on lisääntynyt ylisuorittamisen kulttuuri.
Tämä huomattavissa etenkin tytöissä, jotka uupumukseen asti tekevät koulutehtäviä ja tavoittelevat parasta mahdollista menestymistä sekä koulussa että vapaa-ajan harrastuksissa. Opetussuunnitelma voi osaltaan tuottaa tätä lisäämällä opettajien työhön painetta laadukkaaseen opetukseen. Usein etenkin nuoret kokevat koulutyömäärän liian isona ja kuormittavana.

Lasten/nuorten ja myös perheiden arjenhallinnan haasteet
Esimerkiksi lasten ja nuorten perusasioiden säännöllisyys (syöminen, liikunta, uni, ruutuajan käyttö) on useissa perheissä hukassa. Nämä kaikki edellä mainitut tekijät näkyvät selvästi lasten koulukäyttäytymisessä ja jaksamisessa. Hyvin useat lapset ja nuoret viettävät lähes koko vapaa-aikansa älylaitteiden äärellä, mikä rajoittaa tavanomaista sosiaalista kanssakäymistä oman ikäryhmän kanssa. Perheet tarvitsevat tukea vanhemmuuteensa ja arjen sujumiseen.

Monet koulun ulkopuoliset peruspalvelut ovat kunnassamme ruuhkautuneet, joten lapset/nuoret ja perheet eivät saa aina tukea oikea-aikaisesti, tämä voi lopulta näkyä erikoissairaanhoidon palveluiden kasvuna.

Nopea avun ja oikea-aikaisten palveluiden saaminen on haasteellista ja vaikuttaa nuorten syrjäytymiseen. Lasten- ja nuorten palveluita tuottavat tahot ovat ruuhkautuneet, mikä lisää painetta koulun oppilashuoltotyötä kohtaan. Valitettavan usein koulun ulkopuolisiin palveluihin pääsy viivästyy, mikä heikentää, joskus jopa kriisiyttää lapsen/nuoren tilanteen. Riittävillä tukiresursseilla sekä koulun oppilashuollossa että muissakin lasten/nuorten ja perheiden palveluissa voitaisiin ennaltaehkäistä syrjäytymiskierrettä.

Kunnassamme on välillä haastavaa saada lapsi/nuori ohjattua psykiatrian palveluihin. Ohjautuminen tapahtuu lääkärin lähetteellä, joten se voi joskus viivästyttää avun saamista. Usein perheen tulee hakea lääkärin palveluita terveyskeskuksesta tai päivystyksestä, koska koululääkärin palveluita ei ole riittävästi saatavilla (ne menevät pakollisiin terveystarkastuksiin). Aiemmin oppilashuollon työntekijöiden arvion perusteella lapsi/nuori saattoi ohjautua psykiatrian palveluihin, ilman että tarvittiin lääkärin arviota, ja näin ohjautuminen toteutui nopeammin ko. palveluihin.

Mielenterveyspalveluihin pääsy on vaikeaa nuorella ei ole mahdollisuutta olla itse yhteydessä palveluihin ja palveluihin pääsee ainoastaan lähetteen kautta. Usein tuen tarvetta joutuu perustelemaan useammalle toimijalle. Palvelujärjestelmä on pirstaleinen ja monialassa yhteistyössä on kehittämistä. Palveluiden jalkautuminen on vähäistä. Hankkeita on useita ja toiminta voi olla päällekkäistä, ja jäädä käyttäjän näkökulmasta vähäiseksi. Olisi hyvä, jos hanketyöskentely kiinnittyisi koulun arkeen. Nuorelle kiinnittyminen ja sitoutuminen palveluihin vaatii voimavaroja, joita tuen tarpeessa olevalla nuorella ei aina ole.

Kouluympäristö tarvitsee enemmän joustavuutta erilaisten oppimisympäristöjen rakentamiseen
Kouluympäristö erilaisine oppimisympäristöineen voisi tukea kokonaisvaltaisemmin lasten ja nuorten pärjäämistä koulussa. Muun muassa erilaisten joustavien pienryhmien lisäämisellä voitaisiin vastata paremmin lasten ja nuorten hyvinvointi- ja oppimisvajeeseen. Erityisesti pienryhmien tarve on sellaisille lapsille ja nuorille, joilla on haasteita keskittymisessä, tarkkaavuudessa ja itseohjautuvuudessa sekä sosioemotionaalisissa pulmissa. Joustavat pienryhmät voivat olla merkittävänä apuna näiden lasten ja nuorten kuntouttamisessa sekä siinä, että he voivat palata opiskelemaan isoon ryhmään.